

ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO VARSTVO
KRANJ

G O R E N J S K I

BILTEN JAVNEGA ZDRAVJA

Vzgoja za
zdravo spolnost
- pristopi in utemeljitev

Gorenjski bilten javnega zdravja izdaja
ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO VARSTVO KRANJ

Glavna in odgovorna urednica
Prim.doc. Irena Grmek Košnik

Uredniški odbor
Alenka Hafner
mag. Marjetka Hovnik Keršmanec
Simona Kipkut
asist. Andreja Krt Lah
Majda Pohar
Helena Ribič
Tanja Torkar

Lektoriranje
Mag. Lidija Grmek Zupanc

Oblikovanje
Atelje Globočnik Andreja Globočnik s.p.

Za dodatne informacije smo dosegljivi
na telefon **04/20 17 110**
Pišete nam lahko na naslov
Zavod za zdravstveno varstvo Kranj,
Oddelek za SM, Gosposvetska 12, 4000 Kranj
ali po elektronski pošti
pisarna.zzvkr@zzv-kr.si

Tisk
Trajanus d.o.o., Kranj

Naklada
200 izvodov

V elektronski obliki je bilten dosegljiv na
www.zzv-kr.si

ISSN 1854-9772

3 Uvodnik

5 Spolno vedenje mladostnikov v svetu in pri nas

7 Pristop na področju vzgoje za zdravo spolnost na Gorenjskem

15 Pristop drugih držav na področju vzgoje za zdravo spolnost

18 Usmeritev EU

19 Zaključek

UVODNIK

Alenka Hafner

Človek je spolno bitje in to od rojstva do smrti. Vzgoja za zdravo spolnost je torej tema, ki smo je (ali bi je želeli biti) deležni vsi, po drugi strani pa je to tudi tema, ki se je skoraj vsi odrasli slej ko prej lotevamo. Nekateri le v vlogi staršev, drugi pa tudi v vlogi vzgojiteljev, pedagogov, zdravstvenih delavcev in svetovalcev. Ob tem trčimo na številne težave, saj je kakovostnega znanja in literature na tem področju malo. Informacije in taka ali drugačna oblika sporočil s področja spolnosti nas v današnjem svetu sicer spremljajo na vsakem koraku. Tako tudi otroci in mladostniki dobijo kar precej informacij o delovanju spolnih organov in zaščiti pred neželjeno nosečnostjo, vprašanje pa je, če jih dobijo v sprejemljivi in razumljivi obliki ter ob primernem času. Manj ali zelo malo pa dobijo informacij o odnosu med spoloma, o tem, kaj nas žene v spolnost, kako se obnašati v času, ko se telo prebujata, kako ohraniti integriteto svojega telesa, dokler še nisi pripravljen na spolnost, da ne boš »črna ovca« med vrstniki, in kako se odzivati na zahteve svojega lastnega telesa.

V obdobju adolescence je za mladostnike prav področje njihovega lastnega telesnega razvoja še kako zanimivo, prav tako pa tudi področje spolnega življenja. Spolnost

in vprašanja povezana z njo pri mladih nedvomno predstavljajo zelo pomembno in zeleno temo. Na žalost pa v slovenskem prostoru ta tema ni vključena v redni kurikulum niti v osnovnih niti v srednjih šolah. Mladostnik se sicer v okviru predmeta biologija seznanja z zgradbo in delovanjem spolnih organov, druga, manj telesna poglavja tega pomembnega področja, ki nas spremlja od rojstva do smrti, pa v kurikulumu nimajo svojega mesta. Raziskave potrjujejo, da je to tema, s katero bi otroke in mladostnike morali sistematično seznanjati. Le programirana vzgoja za zdravo spolnost, s katero bomo začeli dovolj zgodaj, bo lahko zvišala raven znanja, veščin in samonadzora ter vplivala na oblikovanje zdravih stališč, ki so mladim potrebna pri odločitvah o začetku spolnega življenja. S tem bomo največ prispevali k odložitvi prvega spolnega odnosa na kasnejše obdobje adolescence ali pa vsaj motivirali mlade za uporabo zaščite pred nosečnostjo in pred spolno prenosljivimi okužbami.

S spolnim življenjem so povezana tudi določena tveganja v obliki najstniških nosečnosti in spolno prenosljivih okužb. Pri dekletih, ki zanosijo v tem obdobju, sta zaradi še ne dokončanega razvoja bolj tvegana sama nosečnost in porod, otroci

takih mater imajo običajno nižjo porodno težo, velike pa so tudi socialne posledice, saj najstniške matere pogosteje prekinejo izobraževanje ali pa zaradi skrbi za otroka dosežejo nižjo stopnjo izobrazbe in posledično slabši ekonomski status. Mladostnice pa so, posebno pred sedemnajstim letom, tudi bolj občutljive za spolno prenosljive okužbe, ki so med najpogostejšimi infekcijskimi boleznimi mladostnikov.

Na področju vzgoje za zdravo spolnost so se kot uspešni izkazali programi, ki spodbujajo humane odnose in enakopravnost med spoloma, spoštujejo različnost, načrtno usmerjajo spolno aktivnost mladih v zdravo spolnost, vendar ne z ustrahovanjem in prepovedmi, pač pa s pogovori o konkretnih situacijah. Z aktivnostmi promocije spolnega zdravja, ki so usmerjene v vzgojo in izobraževanje, ne bomo dosegli samo manj tvegane spolnega vedenja

mladih, temveč tudi zvišali stopnjo rodnega zdravja prebivalcev. Taka izobraževanja pomembno prispevajo k razumnim in zdravim odločitvam, predvsem pa k zniževanju stisk mladih. Dolgoročno pa pripomorejo k odgovornejšemu vedenju mladih na področju spolnosti, zmanjševanju prezigodnjih nosečnosti in obolevnosti zaradi spolno prenosljivih bolezni ter posledično tudi k znižanju neplodnosti. Med programi za otroke in mladostnike Zavoda za zdravstveno varstvo Kranj pomembno mesto zajemajo prav tisti, ki so namenjeni lažjemu sprejemanju odraščanja in vzgoji za zdravo spolnost. V programih je poleg telesnega zelo poudarjen tudi psihološki vidik in pa pomen dobrih medosebnih odnosov. Z izobraževanji s področja zdrave spolnosti lahko pomembno izboljšamo zdravstveno osveščenost in odgovornost mladih za spolno in rodno zdravje ter spodbudimo oblikovanje zdravlju podpornega okolja.

SPOLNO VEDENJE MLADOSTNIKOV V SVETU IN PRI NAS

Alenka Hafner

Spolno vedenje ljudi je zapleten proces, na katerega vplivajo številni biološki, duševni in socialni dejavniki, pa tudi spolne želje, čustveni naboj, dostop do informacij, pritisk medijev, komunikacija v družini in nenazadnje osnovno znanje in razvoj veščin. Tudi proces spolnega dozorevanja je posledica različnih vplivov, med katerimi so zelo pomembni dejavniki iz okolja, v katerem mladi odrasčajo.

Mednarodne raziskave kažejo, da se je delež mladostnikov, ki imajo zelo zgodnje spolne odnose (spolne odnose pred petnajstim letom starosti), ob koncu 20. stoletja povečal in da je med mladostniki z zelo zgodnjimi spolnimi odnosi več fantov kot deklet. Polovica fantov v EU ima prvi spolni odnos do starosti 17,5 let, polovica deklet pa do starosti 18 let. Podobna je tudi situacija v slovenskem prostoru. Povprečna starost ob

prvem spolnem odnosu se je v zadnjih desetletjih znižala.

Izsledki evropske raziskave Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju iz leta 2002 kažejo, da je imelo v Sloveniji med 15-letnimi dijaki spolne odnose že skoraj 22 odstotkov deklet in skoraj 31 odstotkov fantov. To nas je uvrščalo v zgornjo tretjino sodelujočih držav. Delež petnajstletnikov iz tridesetih držav, ki so že bili spolno aktivni, variira od 15 odstotkov na Poljskem do 75 odstotkov na Grenlandiji. Manj spolno aktivnih kot med našimi mladostniki je med drugim v Franciji, na Nizozemskem in med švedskimi fanti, medtem ko je med švedskimi petnajstletnicami več spolno aktivnih kot pri nas. Ista raziskava, izvedena štiri leta kasneje, je za Slovenijo pokazala izboljšanje kazalcev. Delež dijakov prvih letnikov (15-letni dijaki), ki so že imeli spolne odnose, je bil nižji kot pred štirimi leti in je znašal nekaj manj kot 30 odstotkov za fante in 17 odstotkov za dekleta.

Na Zavodu za zdravstveno varstvo Kranj smo v okviru projekta Phare Varovanje rodnega zdravja v letu 2006 izvedli raziskavo spolnega vedenja gorenjskih srednješolcev, v katero so bili vključeni 2604 dijaki 2., 3. in 4. letnikov gorenjskih srednjih šol. Izsledki raziskave so pokazali, da je pomemben odstotek gorenjskih srednješolcev že spolno aktiven. Nekaj manj kot 18 odstotkov jih je imelo prvi spolni odnos že pred dopolnjenim 15. letom starosti. V starosti 16 let je bilo takih dijakov 39 odstotkov in

v starosti od 17 let 48 odstotkov. Ob tem pa tako poznavanje metod zaščite kot spolno prenosljivih okužb ni zadovoljivo. Veseli nas, da jih v spolne odnose najpogosteje vodi ljubezen. Zaskrbljujoče pa je, da odstotek mladih, ki ni zanemarljiv, ob prvem spolnem odnosu ne uporabi zaščite (15 odstotkov). Testiranje urina dijakov 3. oz. ključnih letnikov na okužbo z bakterijo *C. trachomatis* je pokazalo, da sta z omenjeno bakterijo okužena 2 odstotka deklet, med testiranimi fanti pa okužbe nismo odkrili. Zlasti dekleta so tista, med katerimi je pomemben delež takih, ki bi se za prvi spolni odnos odločile kasneje.

VIRI

- Stergar E, Scagnetti N, Pucelj V. Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju, poročilo o raziskavi. Inštitut za varovanje zdravja RS, 2006.
- Jeriček H, Lavtar D, Pokrajc T. Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju: HBSC Slovenija 2006. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, 2007.
- Hafner A. Varovanje rodnega zdravja. Gorenjski bilten javnega zdravja, 2007.

PRISTOPI NA PODROČJU VZGOJE ZA ZDRAVO SPOLNOST NA GORENJSKEM

Alenka Hafner, Tanja Torkar, Marjetka Hovnik Keršmanc

Dejstvo, da mladi zelo zgodaj vstopajo v aktivno spolno življenje, in slabo znanje o spolnosti zahteva ukrepanje. Raziskava Varovanje rodnega zdravja Zavoda za zdravstveno varstvo Kranj poleg podatkov o spolnem vedenju mladostnikov prinaša tudi številne podatke, pomembne zlasti za načrtovanje vzgoje za zdravo spolnost. Tako je med drugim pokazala, da je v starosti 11 let (6. razred osnovne šole) ali manj menarha nastopila pri 12 odstotkih deklet, v isti starosti pa naj bi (po njihovih lastnih navedbah) prvi nočni izliv doživelo 15 odstotkov fantov. Najpogostejša starost ob menarhi je bila 13 let, v isti starosti pa so tudi fantje najpogosteje doživeli prvi nočni

izliv (8. razred osnovne šole). Poznavanje pubertetnih sprememb je pri fantih v primerjavi z dekleti slabše.

Potrdila je tudi potrebo po poglobljenem programu vzgoje za zdravo spolnost v ključnem razredu osnovne šole, saj pomemben delež mladih postane spolno aktiven na prehodu iz osnovne v srednjo šolo. To je tudi zadnja možnost, da zajamemo celotno populacijo in tako omogočimo informacije vsem. Mladi so kot najpomembnejši (in najbolj želeni) vir informacij na tem področju izpostavili strokovnjake, sledijo jim starši in prijatelji. Zlasti si informacij s strani strokovnjakov želijo dekleta.

Programi zavoda za zdravstveno varstvo Kranj

Zavod za zdravstveno varstvo Kranj na področju spolnosti mladostnikov aktivno deluje že od leta 1999, ko je bila na Gorenjskem pod njegovim vodstvom oblikovana prva multidisciplinarna skupina strokovnjakov, sestavljena iz zdravnikov

specialistov (ginekologije in porodništva, socialne in šolske medicine), kliničnega psihologa, višje medicinske sestre, profesorja zdravstvene vzgoje, športnega pedagoga, profesorja biologije. Skupina je najprej oblikovala enotna gradiva za izvajanje

izobraževanj s področja vzgoje za zdravo spolnost za učence zaključnih razredov osnovne šole (Spolnost mladostnikov), nato pa tudi za srednješolce (Imava se rada). Danes razvoj novih programov poteka predvsem pod okriljem Zavoda za zdravstveno varstvo Kranj. Vsa razvita gradiva multidisciplinarna skupina pred pilotno izvedbo podrobno pregleda in oceni. Doslej je razvitih pet programov s področja odraščanja in spolnosti, ki jih lahko razdelimo na 3 daljše programe, namenjene izvajanju v šolskem okolju, in 2 programa za izvajanje zdravstvene vzgoje ob sistematskih pregledih.

TUDI JAZ ODRAŠČAM je primarno preventivni program, ki učence 5. ali 6. razredov osnovnih šol seznani z odraščanjem in pubertetnimi spremembami. Pripravili smo ga s ciljem, da učencem na Gorenjskem zagotovimo enotne informacije, dostopnost do teh informacij v okviru šolanja in pridobitev znanj, za katera menimo, da so jim potrebna. V 2-urnih delavnicah je poudarek na telesnim spremembah, ki se dogajajo v času pubertete, dodana pa so tudi sporočila o psihološkem razvoju s poudarkom na čustvih, razpoloženju in občutkih. Program na željo šol izvajajo strokovnjaki Zavoda za zdravstveno varstvo Kranj v šolskem okolju.

SPOLNOST MLADOSTNIKOV je primarno preventivni program, usmerjen v preprečevanje prezgodnjih spolnih odnosov in mladostniških nosečnosti ter spodbujanje humanih medosebnih odnosov. Namenjen je učencem 9. razredov osnovnih šol. Pripravili smo ga s ciljem, da mladostnikom na Gorenjskem zagotovimo enotne informacije v zvezi s spolnostjo, dostopnost do teh informacij v okviru šolanja in pridobitev znanj, ki bodo pripomogla k razumnim in zdravim odločitvam o njihovem spolnem življenju in k humanim odnosom med spoloma. 7-urne delavnice so sestavljene iz 2-urnega psihološkega dela, v okviru katerega je poudarek na duševnem razvoju mladostnika ter odnosih med spoloma. 4-urni zdravstveni del daje poudarek telesnim spremembah in kontracepciji, sledi pa še enourni ogled ginekološke ambulate in pogovor z ginekologom. Zaradi potreb po krajših programih smo razvili tudi njegovo skrajšano obliko, ki traja 3 ali 4 ure. Program izvajajo strokovnjaki Zavoda za zdravstveno varstvo Kranj, posebej usposobljeni študenti psihologije in medicine ter nekateri regijski ginekologi. Program stalno spremljajo in dopolnjujejo, v šolskih letih od 2003/04 do 2009/10 je Zavod za zdravstveno varstvo Kranj izvedel program Spolnost mladostnikov v 21 šolah gorenjske regije, kar predstavlja dobro polovico vseh šol na Gorenjskem. Na vseh šolah programa ne izvajajo vsako leto, v letu 2008/09 je s programom pokrtil tretjino gorenjskih osnovnih šol (12 šol od 38). Na dveh šolah (osnovni šoli s pril-

gojenim programom) je izvedel skrajšan 2-urni program. Program je med mladostniki dobro sprejet. Več kot 70 odstotkov učencev meni, da bodo pridobljene informacije potrebovali v nadaljnjem življenju. Med vsemi sklopi je bil najboljši odziv na ogled ginekološke ambulante.

IMAVA SE RADA je primarno preventivni program, namenjen dijakom 1. ali 2. letnikov srednjih šol na Gorenjskem, Zavod pa ga razvija in izvaja od leta 2004 dalje. Ta program je nadgradnja programa Spolnost mladostnikov in daje poudarek kontracepciji in spolno prenosljivim okužbam. Cilji programa so podobni ciljem programa Spolnost mladostnikov in sicer humani odnosi med spoloma, pridobitev znanj, ki bodo pripomogla k razumnim in zdravim odločitvam na področju spolnosti, preprečevanje spolno prenosljivih okužb in neželenih nosečnosti. Vsebina 4-urnega programa obsega odnose med spoloma, kontracepcijo, spolno prenosljive okužbe in bolezni. Program v obliki delavnic na srednjih šolah izvajajo isti izvajalci kot program Spolnost mladostnikov.

V šolskih letih od 2004/05 do 2008/09 je bil program izveden v več kot 100 oddelkih 2. letnikov 12 gorenjskih srednjih šol, le dve srednji šoli na Gorenjskem nista bili nikoli vključeni. V šolskem letu 2008/09 je Zavod za zdravstveno varstvo Kranj program izvedel v treh srednjih šolah (v

12 oddelkih), kar predstavlja petino vseh srednjih šol na Gorenjskem. Program je bil med mladostniki dobro sprejet, ocenili so ga s povprečno oceno skoraj štiri od najvišje možne pet. Skoraj 80 odstotkov dijakov ocenjuje pridobljene informacije kot koristne za nadaljnje življenje.

Kot je bilo že omenjeno, sta bila najprej razvita programa Spolnost mladostnikov in Imava se rada, s katerima smo se na različne načine (vključevanje študentov, šolskih svetovalnih delavcev in pedagogov) skušali približati celotni populaciji učencev in dijakov na Gorenjskem. Ker nam to ni nikakor uspelo, smo v šolskem letu 2005/2006 v sklopu projekta Phare Varovanje rodnega zdravja začeli še z razvojem novega programa, namenjenega izvajanju zdravstvene vzgoje ob sistematskih pregledih. Kasneje je Zavod za zdravstveno varstvo Kranj za tako izobraževanje razvil dva programa, to sta programa Odraščanje in Za zdravo in varno ljubezen, ki sta danes vključena v priročnik Vzgoja za zdravje, ki ga je za izvajanje vzgoje za zdravje ob sistematskih pregledih šolskih otrok in mladostnikov odobril razširjeni strokovni kolegij za pediatrijo. S tem sta bila oba programa prenesena na nacionalno raven. Vse izvajalke zdravstvene vzgoje ob sistematskih pregledih v Sloveniji so pred začetkom uvedbe programov prejele enotna gradiva, večina pa se jih je tudi udeležila izobraževanj, ki so potekala po vsej Sloveniji (Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor).

Zloženka Odraščanje

ODRAŠČANJE je zdravstveno vzgojni program, katerega namen je spodbujanje zdravega telesnega in duševnega razvoja mladostnika. Učence 6. razredov osnovnih šol seznanja z telesnimi in duševnimi spremembami v obdobju pubertete in mladostništva, ki jih lahko vznemirjajo in jim vzbujajo občutke negotovosti, vzpodbuditi pa želi tudi k boljši komunikaciji med spoloma. Izvajanje poteka v sklopu sistematskega pregleda in traja vsaj 40 minut. Medicinska sestra najprej v obliki predavanja seznanja učence s temo, za kar ima na voljo enotne prosojnice in priročnik za lastno pripravo, nato pa odgovarja na njihova vprašanja oziroma spodbuja in vodi razpravo o temi. Učenci prejmejo zloženko Odraščanje.

Zloženka Za varno in zdravo ljubezen

ZA ZDRAVO IN VARNO LJUBEZEN je zdravstveno vzgojni program, namenjen dijakom 3. letnikov srednjih šol in se izvaja kot skupinska zdravstvena vzgoja ob sistematskem pregledu. Izvajajo ga medicinske sestre v obliki predavanja, odgovoro-

rov na vprašanja in skupinske diskusije. Trajala naj bi vsaj 40 minut. Medicinske sestre imajo pripravljene enotne prosojnice in priročnik, ki jim lahko služi za pripravo. Dijaki bodo v naslednjem šolskem letu prejeli zloženke Za varno in zdravo ljubezen.

Izkušnje z izvajanjem vzgoje za zdravo spolnost (odrasčanje za zdravo in varno ljubezen) ob sistematskih pregledih na Gorenjskem

Zavod za zdravstveno varstvo Kranj je že v šolskem letu 2005/06 razvil program za izvajanje vzgoje za zdravo spolnost ob sistematskih pregledih v 3. letniku srednjih šol s poudarkom na metodah kontracepcije in preprečevanju spolno prenosljivih okužb (poseben poudarek je bil na preprečevanju okužb s *Chlamidio trachomatis*). Uvajanja se je lotil sistematično, vse izvajalke je povabil na skupni sestanek, kjer jim je predstavil program in gradiva ter jih zaprosil za izvajanje. Vse izvajalke so se odločile za sodelovanje. V naslednjem letu je bil na osnovi evaluacije program še dopolnjen, odano je bilo še dodatno didaktično gradivo za izvajalke in razvit nov program Odraščanje za 6. razred osnovnih šol. Zavod za zdravstveno varstvo Kranj je ob tem koordiniral vse delo na »projektu«, kar pomeni, da se predstavniki Zavoda in izvajalci oziroma timi šolskih zdravnikov redno, vsaj dvakrat letno sestajajo, pregledajo tekočo

problematiko in usklajujejo delo. Trenutno tako oba programa na Gorenjskem izvajajo vsi zdravstveni domovi, zaradi prostorske in kadrovske stiske pa vsako leto kakšen razred izpade. Vse izvajalke program izvajajo na lokaciji zdravstvenega doma, v sklopu sistematskega pregleda. Le v enem zdravstvenem domu postopno prehajajo na »šolsko« medicinsko sestro, ki bo več prisotna tudi v šoli in tam izvajala tudi zdravstveno vzgojna predavanja in delavnice, kot je primer tudi v nekaterih drugih delih Slovenije.

PROBLEMI:

- Kadrovska in prostorska stiska (čakalnice niso primerno opremljene za izvajanje predavanj, število izvajalk je zelo majhno in v primeru bolniških odsotnosti lahko pride tudi do izpada vsebin).
- Za izvajanje programa je na voljo pre malo časa.

Vzgoja za zdravo spolnost v šolskem okolju - pregled stanja na Gorenjskem

V aprilu 2009 je Zavod za zdravstveno varstvo Kranj z namenom pregledati stanje izobraževanj s področja vzgoje za zdravo spolnost opravil telefonske razgovore s šolskimi svetovalnimi delavci osnovnih in srednjih šol na Gorenjskem. Vseh osnovnih šol na Gorenjskem je 38 (od tega 4 s prilagojenim programom), srednjih pa bilo takrat 14.

Vsebine s področja zgradbe in delovanja rodil se v osnovnih šolah izvajajo v okviru biologije v 9. razredu. V učnem načrtu pri biologiji človeka je ena tema namenjena spolovilon in razmnoževanju. Dodatne vsebine, ki jih šola s področja vzgoje za zdravo spolnost lahko ponudi učencem, pa so izbira posamezne šole. Običajno si pomagajo z zunanjimi izvajalci. Vsaka šola se sama odloča glede izvajalcev, vsebine in obsega programa.

V srednjih šolah potekajo preventivne vsebine v okviru predmeta zdravstvena vzgoja, ki je obvezni izbirni predmet, ali v okviru interesnih dejavnosti oz. t. i. odprtega kurikuluma. Vzgoja za zdravo spolnost ni nujno vedno vključena. Tudi tukaj se vsaka šola sama odloča, katere preventivne vsebine bo vključila v omenjeni program.

OSNOVNE ŠOLE – REDNI PROGRAM (SKUPAJ 34 ŠOL)

Na dvanajstih šolah (tretjini rednih OŠ na Gorenjskem) so učenci vzgoje za zdravo spolnost deležni le v okviru predmetnika biologije. Vsebine podajajo učitelji biologije, na treh šolah pa dodatno še šolska pedagoginja oz. svetovalna delavka v okviru etike oz. drugih ur.

Na 22 šolah (dveh tretjinah vseh rednih OŠ na Gorenjskem) vzgojo za zdravo spolnost izvajajo tudi zunanji izvajalci (Rdeči križ – 9 šol, Zavod za zdravstveno varstvo Kranj – 10 šol, ginekologi – 1 šola, Društvo Oaza – 1 šola, drugi 1 – šola). Šole vsebine izvajajo v sklopu naravoslovnih dni oziroma razrednih ur ali ur biologije.

OSNOVNE ŠOLE – PRILAGOJENI PROGRAM (SKUPAJ 4 ŠOLE)

V vseh štirih šolah so učenci deležni vzgoje za zdravo spolnost v okviru vsebin, ki jih podajajo učitelji in svetovalni delavci šole kot tudi zunanji izvajalci (Rdeči križ, ZZV Kranj, zdravniki – pediater in ginekolog, zunanji defektologi).

Razlogi za neizvajanje dodatnih programov s področja vzgoje za zdravo spolnost v osnovnih šolah

Kot razloge za neizvajanje dodatnih vsebin s področja vzgoje za zdravo spolnost v osnovnih šolah šolski svetovalni delavci navajajo organizacijo pouka (ni »prostih« ur), zadovoljiv obseg vsebin že v okviru predmetnika biologije, nezainteresiranost vodstva oz. staršev za tovrstne vsebine ter pomanjkanje finančnih sredstev. Dodatno navajajo, da se je včasih vzgoja za zdravo spolnost izvajala v okviru Šole za življenje, čemur je bilo namenjenih več ur. Vsebine so podajali zunanji strokovnjaki, kar pa takrat šolam ni predstavljalo dodatnega stroška. Svetovalni delavci še navajajo, da so v okviru biologije pogosto v ospredju druge vsebine, za spolovila in razmnoževanje pa še vedno včasih zmanjka časa.

SREDNJE ŠOLE (SKUPAJ 14 ŠOL)

Na sedmih šolah (polovici vseh srednjih šol na Gorenjskem) so dijaki deležni vsebin s področja zdrave spolnosti s pomočjo zunanjih izvajalcev (Zavod za zdravstveno varstvo Kranj, Projekt Virus – študenti Medicinske fakultete, zdravstveni delavci, društvo Oaza), od tega na eni šoli vsebine izvajajo le občasno. Na štirih šolah pa

vsebine podajajo njihovi učitelji v okviru naravoslovnih predmetov (biologija, naravoslovje, zdravstvena vzgoja, zdravstvena nega) in svetovalni delavci, od teh ena šola navaja, da izvaja program O vama. Na dveh šolah vsebin s področja vzgoje za zdravo spolnost (trenutno) ne izvajajo, saj dajejo prednost drugim preventivnim vsebinam (alkohol, droge), podatkov o dogajanju na eni srednji šoli Zavodu ni uspelo pridobiti.

Pripombe in predlogi svetovalnih delavcev OŠ in SŠ

- Učenci potrebujejo vsebine s področja spolnosti.
- Za spolno vzgojne vsebine je dobro, da na šolo prihajajo zunanji izvajalci/strokovnjaki.
- Nujno potrebno je izvajati vsebine s področja spolnosti že v 9. razredu in potem v 1. in/ali 2. letniku.
- Te vsebine so nujno potrebne, sploh v tistih srednješolskih programih, kjer ni biologije ali naravoslovja.

Sistematično delo Zavoda za zdravstveno varstvo Kranj na področju vzgoje za zdravo spolnost na Gorenjskem je sicer uspelo pripeljati do popolnega zajetja skoraj vseh učencev in dijakov v krajše programe vzgoje za zdravo spolnost, ki se izvajajo ob sistematskih pregledih, nikakor pa ni uspelo pokriti celotne populacije z daljšimi programi, ki verjetno najbolj odgovarjajo potrebam učencev in dijakov.

Raziskave kažejo, da si učenci in dijaki predvsem želijo, da so jim omenjene teme predstavljene s strani vrstniških učiteljev ali strokovnjakov, mnogo manj pa so naklonjeni posredovanjem teh tem s strani učiteljev ali profesorjev, enako pa se tudi ti, kljub dostopnim in dobrim programom (O tebi, O vama) teh tem redko lotevajo.

Če želimo v šole sistematično uvesti vzgojo za zdravo spolnost, bi bilo vse skupaj najlažje izvedljivo s “šolskimi” medicinskimi sestrami, ki bi večino delovnega časa delovale na šolah in tam izvajale različne programe s tega in drugih področij.

VIRI

- Hafner A. Spolna vzgoja za osnovnošolce in srednješolce, objavljeno v zborniku Mladostnik in ljubezen, društvo Šola za življenje, 2007.
- Hafner A, Hovnik Keršmanc M, Torkar T, Brovč P, Lesjak K, Drol Pelko N. Programi promocije zdravja s področja spolnosti mladostnikov, objavljeno v zborniku posveta Z in za otroke in mladostnike, 2007.
- Hafner A, Hovnik Keršmanc M, Lesjak K, Torkar T. Odraščanje, objavljeno v priročniku Vzgoja za zdravje, 2007.
- Hafner A, Hovnik Keršmanc M, Lesjak K, Podlipnik M, Ribič H, Torkar T. Za zdravo in varno ljubezen, objavljeno v priročniku Vzgoja za zdravje, 2007.

PRISTOPI DRUGIH DRŽAV NA PODROČJU VZGOJE ZA ZDRAVO SPOLNOST

Alenka Hafner, Katra Lesjak

Izobraževanje s področja spolnosti oziroma vzgoja za zdravo spolnost se v okviru držav EU precej razlikuje in prav tako še ni v vseh članicah obvezno. Države se medsebojno razlikujejo tako v:

- **pristojnosti za tovrstna izobraževanja**

V Franciji je za to pristojno Ministrstvo za javno zdravje, v Grčiji Ministrstvo za zdravje in Ministrstvo za izobraževanje, v večini držav pa Ministrstvo za izobraževanje (Češka, Estonija, Islandija, Latvija, Finska, Irska). Le na Nizozemskem in v Belgiji je tovrstno izobraževanje pojmovano širše in je hkrati v pristojnosti več ministrstev.

- **načinu podajanja vsebine**

Lahko je s šolskim programom izobraževanje na različnih stopnjah vključeno v različne šolske predmete. Pogosto je del pouka biologije ali znanosti in pouka religije ali etike ter družbe in filozofije. Le redko se izobraževanje s področja spolnosti osredotoči na odnose (*Relationship*

and Sexuality Education: Belgija) ali na ideološke perspektive (*Family Life Education*: Slovaška, Poljska, Madžarska). V izobraževanje so lahko vključeni tudi zdravstveni delavci, kar je sicer redko; prav tako obisk učencev v zdravstvenih institucijah. Pogosto pa so vključene nevladne organizacije, ki organizirajo različne seminarje, delavnice, mreže in zagotavljajo svetovanje.

- **sprejetosti izobraževanj**

V državah, kot sta Nizozemska in Danska, je izobraževanje dobro sprejeto in podprto, v nekaterih državah pa vlada strogo nasprotovanje in pomanjkanje podpore (Irska, Poljska, Češka, Slovaška ali nekatere verske skupine v Nemčiji). V nekaterih državah je tudi možno, da starši otroku preprečijo poslušanje vsebin s področja spolnosti, razen če niso vključene v šolski program.

V nadaljevanju so podrobneje opisani primeri Nizozemske, Velike Britanije in Nemčije.

Nizozemska

Nizozemska spodbuja aktivno politiko promocije varne spolnosti in boja proti spolno prenosljivim boleznim. V nizozemskih šolah je obvezno le izvajanje bioloških aspektov izobraževanja o spolnosti. Ključno ministrstvo, ki se ukvarja s politiko izobraževanja na področju spolnosti, je *Ministrstvo za javno zdravje, socialo in šport*. Vključeno je tudi *Ministrstvo za izobraževanje, pravico in socialno ter tujo politiko*. Vsi sodelujejo z nevladnimi organizacijami. Lokalni guvernerji imajo pravico, da

svobodno odločajo o vključitvi specifičnih programov v šole, pri čemer pa se povezujejo z *Lokalnimi centri za javno zdravje*. Za izobraževanje s področja spolnosti so v glavnem odgovorni učitelji biologije in religije ter družbe. Šolski zdravniki igrajo pri tem manjšo vlogo, pomagajo pa pri prepoznavanju problemov s področja spolnosti. Izobraževanje se ponavadi začne v osnovni šoli in pri 11 ali 12 letih je večina otrok že seznanjena s temo. Šole morajo zagotoviti takšen pouk najkasneje do 13 ali 14 leta.

Velika Britanija

V Angliji je izobraževanje s področja spolnosti v pristojnosti šolskih guvernerjev. *Služba za standarde v izobraževanju* priporoča izobraževanje s področja spolnosti in medosebnih odnosov na vseh ključnih stopnjah izobraževanja. V Angliji in Walesu večinoma to izvajajo učitelji, nekaj tudi šolske medicinske sestre in zunanje organizacije. Uporabljajo številne različne pristope, starši pa imajo pravico, da svojega otroka umaknejo z vseh izobraževanj o spolnosti, ki niso iz sklopa nacionalnega programa pri predmetu znanost.

Na Severnem Irskem regionalno politiko ureja *Oddelek za izobraževanje in Oddelek za zdravje, socialo in javno varnost*. Izobraževanje ni obvezno, tako da ne obstajajo niti minimalni standardi.

Na Škotskem, ki ima od Anglije ločen izobraževalni sistem, šole spodbujajo k zagotavljanju izobraževanj s področje spolnosti v okviru dodatnih programov in pouka religije ter morale. Ni pa izobraževanje zahtevano s statutom.

Nemčija

Izobraževanje s področja spolnosti je v Nemčiji v pristojnosti *Zveznega ministrstva za družino, starostnike, ženske in mladino* in *Zveznega ministrstva za zdravje* in je obvezno. Starši nimajo možnosti, da bi otroka “odtegnili” od takšnega pouka, šole pa jih morajo informirati o vsebini in metodi izobraževanja. Posamezne nemške zvezne države same določajo minimalne standarde, zato se tudi kvaliteta teh izobraževanj od države do države razlikuje. Na voljo je v vseh šolah, ponujajo ga tudi mladinski centri ali druge institucije. Vključenih je več nevladnih organizacij; največja od njih je *PROFAMILIA*.

VIRI

- Berne L, Huberman B. European Approaches to Adolescent Sexual Behavior and Responsibility. Washington, DC: Advocates for Youth, 1999.
- DH. The national strategy for sexual health and HIV, Implementation action plan. UK: Department of Health, 2002.
- Wiefferink CH et al.. Outcomes of a systematically designed strategy for the implementation of sex education in Dutch secondary schools. Oxford University Press Health Education research, 2005.
- Hafner A. Vzgoja za zdravje – gradivo pripravljeno za Ministrstvo za zdravje, 2009.
- Gradiva pridobljena s spletne strani DG Sanco in gradiva Sexual Health Forum EU Commission.

USMERITEV EU

Alenka Hafner

EU se trudi doseči visoko raven zdravstvene zaščite za svoje prebivalce. Osnove zdravega življenjskega sloga se oblikujejo v otroštvu in adolescenci, kar velja tudi za področje spolnega zdravja, ki je eno od najbolj občutljivih. Vsekakor zahteva multisektorsko obravnavo, saj poleg področja zdravstva nanj ključno vplivajo še številna druga področja (izobraževanje, sociala), ne moremo pa tudi mimo kulturnih, etničnih in religioznih vplivov. Tako trenutno v okviru EU poteka priprava **EVROPSKE STRATEGIJE ZA PODROČJE SPOLNEGA ZDRAVJA**.

Znotraj članic EU najdemo različne strategije in nacionalne plane za promocijo spolnega zdravja, kot tudi izobraževalne programe in učne načrte. Le združevanje teh programov pa ni dovolj in stanja ne bo izboljšalo, kar EU v tem trenutku manjka so dolgoročne usmeritve, ki bodo pomagale osvetliti primere dobrih praks, ocenjevale napredek in vključevale nove iniciative teh identificirale skupne pristope in sporočila za vse države. Ob tem je treba upoštevati kulturne in socialne razlike držav članic, regij, etničnih in interesnih skupin. Namen priprave Evropske strategije za področje spolnega zdravja torej ni v harmonizaciji sporočil, dejavnosti in zakonodaje znotraj

EU, pač pa naj bo EU vmesni člen in multiplikator pozitivnih in pomembnih sporočil, dejavnosti in dobrih praks. Osnutek skupnega dokumenta predvideva, da strategija s področja spolnega zdravja, katerega glavna ciljna skupina so mladi, vsebuje:

- identifikacijo, analizo in izmenjavo dobrih praks znotraj evropskega prostora
- pregled podatkov in raziskav, krepitev nadzora in preventive spolno prenosljivih bolezni
- spodbujanje sodelovanja, prenos primerov dobrih praks in oblikovanje partnerstva na tem področju na ravni EU
- oblikovanje skupnih ključnih sporočil, krepitev izobraževanj o spolnosti in spolnem zdravju, razvoj aktivnosti in implementacijo akcijskih planov
- izboljšanje dostopa do zdravstvenih uslug in služb in do socialne in psihološke podpore

VIRI

- Gradiva pridobljena s spletne strani DG Sanco in gradiva za Sexual Health Forum EU Commission.

ZAKLJUČEK

Vzgoja za zdravo spolnost je pomembno področje vzgoje za zdravje. Potekala naj bi sistematično in se spiralno nadgrajevala. Izobraževanje s področja spolnosti ne prispeva k zgodnejši spolni aktivnosti mladih, ampak ravno nasprotno, mlade usposablja jo za odgovorne odločitve. V Sloveniji to področje še ni sistemsko urejeno, tudi v okviru držav evropske unije se precej razlikuje in prav tako še ni v vseh članicah obvezno. Vendar lahko na osnovi kazalnikov s področja reproduktivnega zdravja

trdimo, da so rezultati držav, ki k tovrstnemu izobraževanju sistematično pristopajo, bistveno boljši. Predstavljeni programi Zavoda za zdravstveno varstvo Kranj so plod večletnega razvoja in so med mladimi dobro sprejeti, razviti materiali in pristopi pa omogočajo enotnost informacij in posredovanje mladim na njim sprejemljiv ter razumljiv način. Seveda pa so v današnjem hitrem tempu sprememb potrebni vedno novih nadgrajevanj.

ZZZV Kranj
Gospodvetsk 12
4000 Kranj